

Cvetka Hedžet Tóth

Marija Švajncer: Slavko Grum – vztrajati ali pobegniti onkraj

Univerzitetna založba Univerze, Maribor, Bielsko-Biała, Budapest, Kansas, Praha, 2019 (Mednarodna knjižna zbirka ZORA 130), 204 str.

Literatura in medicina, umetnost in zdravniški poklic skupaj – to danes vsekakor ni več neobičajno. Dati trpljenju umetniško podobo in izraz, ki presega vsakršno diagnosticiranje in terapijo. Slavko Grum (1901–1949), slovenski pisatelj in dramatik, je po tej strani verjetno pisec, ki je trajno navdihujoč, toda tudi težaven, tu in tam odbijajoč. Vendar pa so teme pri njem tako zgovorne, da je mnogim prisluhnila naša priznana filozofinja Marija Švajncer (roj. 1949). Napisati ji je uspelo knjigo, ki privlači že z naslovno formulacijo: *Slavko Grum – vztrajati ali pobegniti onkraj*.

Izza bolnišničnih zidov in ordinacij v umetniški svet. Zakaj je to storil zdravnik? Zakaj je pisal? Morda ima prav Platon, ki ugotavlja, da pišejo tisti, ki čutijo potrebo po nesmrtnosti. Verjetno je Gruma vodilo to, da je nekoč nihal »med filozofijo in medicino« (75). Odločil se je za medicino, vendar iz njegove zapisane besede izhaja, da filozofija ni njen žrtvovani del, še posebej se ji je odzival v starejših letih in v kratkem proznem delu *Sestanek* zapisal: »Star sem že, nagnjen k filozofiji. Ne pričakujem več stvari z žarečimi očmi, le potihom se upam veseliti, prav potihom« (74).

V *Uvodu* avtorica poudarja, da je »Slavko Grum aktualen in moderen pisec, avtor, ki slovensko ustvarjalnost postavlja ob bok tedanjemu dogajanju v evropski literaturi in še vedno ohranja vznemirljivost, svežino in željo po branju tega, kar je napisal, ter srečevanjem z njegovimi spoznanji in refleksijo ustvarjalnega opusa« (9). Čeprav je mogoče v Grumovem delu »slutiti svojevrstno filozofijo žalosti« (77), sta hkrati s tem zelo opazna ironija in humor, že skoraj po sokratsko, in ob vsem tem medsebojno skrajno nasprotujočem si doživljanju življenja Grum samozavestno pove, da ni bil v nobeni stvari »posebno odličen« (77).

Marija Švajncer je prisluhnila Grumovemu čustvenemu življenju in pogosto nadvse nepredvidljivemu ravnanju, ki ga na več mestih označuje kot spontanost, pri njem celo negovano. Odkriva njegovo človečnost in osupnemo, koliko pred svojo dobo je bil ta zdravnik literat. Odklanjal je smrtno kazen, to »nezaslišano svinjsko početje«, pri katerem so človeka povrhu naravnost soočili s tem, da mu »bodo odrezali glavo« in

hkrati vzeli še »mero za krsto« (84). Kot da bi tukaj nemški filozof Theodor W. Adorno in še bolj Arthur Schopenhauer prepoznala svojega učenca.

Sebičnost nima meja; organizirati solidarno družbo bi socializmu morda lahko uspelo, da bi bili bližje cilju, ki je »blesteči cilj socialnega odrešenja« (84) za vse, in to ni odrešitev onkraj tega sveta. Po Grumu je socializem »prizadevanje, ki človeku pač pomaga vztrajati«, in sicer zato, ker »mora vsak človek imeti kaj, da si od časa do časa oddahne in se obleče v praznje« (85). Občutljivost, celo preobčutljivost, spravlja človeka onstran, z alkoholom in drogo, vse to pa vsaj hipno »zatre in uspava zle občutke« (119). V tem delu knjige o Grumu je dragocen poudarek na moči etičnega soočanja s početjem, ki ima sicer družbeno slabšalno oznako »zasvojenost. Za nežnega, občutljivega in subtilnega človeka je bila realnost prepogosto tako težka in ogrožajoča, da je moral pred njo pobegniti v umetni raj, čeprav se tak paradiz vse prehitro spremeni v pekel« (119).

Narava je vir doživljanja, ki ga je Grum ponazoril z besedami »v srce nature nazaj« (122), kajti prepričan je bil, da je narava »najpopolnejša simfonija barv in glasov« (123). Marija Švajncer opozarja na poskus sovpadanja naravnega in družbenega reda, ki je vsakokrat nepredvidljiv, če gre za preobčutljivost, ki je bila očitna pri Grumu. Kot da bi se človek zaprl med štiri stene in si tam ustvaril svojo drugo naravo, v kateri nič kaj lagodno biva. Morda ga vsaj malo strezni »poulična glasba, starinska koračnica« (131): opis tega v drami *Dogodek v mestu Gogi* je slikovit in vznemirljiv.

Prebivalci Goge so tesnobni in zamorjeni, kot da bi Grum z njimi opisoval svet brez upanja. Vse je nenavadno, celo imena, čudaška in povsem nova, kajti Grum jim je hotel odvzeti krajevno določenost, te čudaške like je hotel spremeniti v nekaj občečloveškega, celo nadnaravnega in nadkrajevnega. Kot je zapisal, jih je želel »pustiti v tistih podtalnih vodah, ki se pretakajo skupno pod vsemi narodi in kraji in iz katerih vrejo potem posamezni izvirki za Slovence, Nemce, Kirgize. Vidmar pravi, da se samo iz te podtalne vode črpa umetnost« (138). Je to upanjska, eshatološka plat resnice, za katero si je prizadeval Grum – preseči surovo stvarnost, ki bivanje potiska iz bilosti in preteklosti, tega, kar je bilo in kar sedanje tlači do onemoglosti?

Drama *Dogodek v mestu Gogi* ni prijetno branje, Marija Švajncer pa odkriva, da so kljub Grumovemu prikazovanju človekove ogroženosti v družbi prav v tem delu prepoznavni nastavki za »literarno obvladano sočutje in željo po uresničevanju boljšega življenja« (193). Grumov individualizem in subjektivizem vsekakor nista samo samovšečna in zagledana v svoj prav. Zato avtorica odločno trdi: »Grumovo etično sporočilo je humanizem« (157). Z njim skuša dojemati življenje v njegovih povsem različnih trenutkih, tako sreče kot obupa, intenzivne medčloveškosti vse tja do tesnobe, osamljenosti. Zelo očitno pri njem izstopa še ateizem; vrednote si

oblikujemo ljudje sami, »povezane so z antropocentrizmom in antropomorfizmom« (157). Ostaja vprašanje, ali za Gruma literatura ni nekakšen pobeg pred stvarnostjo, celo zatočišče, podobno kot religija, po Nietzscheju domovanje nemočnih v tem, tostranskem svetu. Kajti religiozni ljudje kot onstranci pozabljajo, da sta vse svetove onstran ustvarila samo nemoč in trpljenje. Tako Nietzscheju kot Grumu gre za humanizem, ki je glas zemlje.

V krajšem poglavju *Možnosti filozofske analize in interpretacije* Marija Švajncer poudarja, da »Grumovo delo ponuja veliko možnosti filozofske analize in interpretacije. Lotiti se ga je mogoče z vidika pozitivizma, historičnega materializma, fenomenologije, eksistencializma, strukturalizma, analitične filozofije in feminizma« (145). Z vsako od teh analiz poskuša pokazati kak poseben vidik v Grumovem življenju in snovanju. Pozitivizem opozarja na določena dejstva iz življenja posameznika – Grum, ki je bil zdravnik, je bil kljub svoji krhkosti kos zahtevnim posegom zdravljenja, tudi umiranju najbolj bolnih. Grumovo »določilo in hkrati ovira njegovega življenja je drogiranje« (145), in to dejstvo je sprejemal »z refleksijo«, kot poudarja avtorica. Ničesar ne obžaluje in »onkraj« je »v marsičem že tukaj, v omami in hitrem ugašanju moči in izgubljanju volje« (145), vendar ustvarjalnost ni bila prikrajšana ali celo sesuta.

Razredna razklanost družbe, revščina enih in bogastvo drugih, po historičnem materializmu izvirni greh človeške družbe, Gruma niso pustili ravnodušnega, vendar pri vsej prizadetosti s svojo umetniško refleksijo, kot opozarja Marija Švajncer, »nikoli ne zdrsne na raven sentimentalnosti, propagiranja idej in gorečega obsojanja, tudi tega, da bi zaupal v revolucijo, ni opaziti« (146). S pomočjo imen, kot so Theodor W. Adorno, Edmund Husserl, Roman Ingarden, Louis Althusser, Michel Foucault in še nekatera druga, tudi slovenska, Marija Švajncer opravi zanimivo soočenje z večplastnostjo Grumovega umetniškega upodabljanja, ki »kar vpije« še »po eksistencialistični interpretaciji« (149). Človeku je dana svoboda, celo obsojen je na svobodo, eksistenca je pred esenco, Sartrov ateizem nam je čedalje bolj domač.

V čem je dragocen prispevek dela *Slavko Grum – vztrajati ali pobegniti onkraj?* Marija Švajncer nas sooča z dokaj izvirnim pristopom v branju in razlaganju literarnih besedil, med drugim tudi kot sredstva za privzajanje metafizike in etike, zato vemo, da je veliko literarnih knjig naredilo več za humanost in etičnost kot vse visoko doneče in politično sprejete deklaracije o človekovih pravicah, enakopravnosti in tako dalje celo na mednarodni ravni in povrh še zapisane v ustavah številnih držav. Tak pristop, kot nam ga ponuja Marija Švajncer, zahteva filozofsko refleksijo, in ta je v njeni knjigi zelo očitno navzoča. Filozofija v literaturi in literatura v filozofiji je danes aktualno lotevanje branja in razumevanja dveh

področij, ki še vedno v marsičem utemeljujeta naš humanizem. Številna besedila, tako literarna kot filozofska, nam omogočajo ne samo preobrazbene možnosti, ampak tudi izbire prijateljevanja na daljavo.

Delo Marije Švajncer preseneča tudi z opisom Gruma kot literarnega kritika, ki nas je v svojem času opozoril celo na Miška Kranjca, na njegov talent, in ki je Kranjcu zaupal literarno prihodnost, ne glede na njegov malo surovi kmečki obraz, vendar presneto zdrav in krepak. To je talent, ki »ima kaj povedati«, saj »zna gledati in še bolj opazovati, in kar je videl, tudi povedati« (64). Tudi druga naša imena najdemo pri Grumu in zapis o njih preseneča s svojo drugačnostjo glede na to, česa smo se pri presoji tega ali onega pisca navadili, bolje, dogmatično sprejeli določeno razlago, ker smo se je bili prisiljeni naučiti in že domala prisegati nanjo.

V roke velja vzeti kaj Grumovega, spet prebrati in njegovi zapisani besedi priznati, da ima pravico zahtevati: »Daj, iz mene naredi še kaj več, kot pa samo sem.« Že stokrat prebrano daje moč »upreti se strašni moči navade«, ki je določena imena in misli pri nas spravila na obrobje tega, kar je še posebej priznано. Naša tradicionalna kritika, pravzaprav samovšečni in prestižni kriticizem, podprt ideološko-politično in moralistično, v marsičem izključujoč, nas v takšno branje ni uvajala. Tu pa je delo Marije Švajncer, ki je prepričljivo s tem, ker učinkuje kot povabilo, da spet preberemo kaj iz naših logov zaradi nas in našega svetovljanstva, ki ni nič manj prepričljivo kot prispevki velikih.